

DIDAKTIKA SOCIÁLNÍ INTERAKCE V INTENZIVNÍ PÉČI

Natália Beharková

Abstrakt

Příspěvek prezentuje specifické pojetí výuky ve studijním programu Intenzivní péče s využitím interaktivních přístupů a online nástrojů. U předmětů zaměřených na osvojení si praktických dovedností a posílení soft skills studentů je důležité využívat interaktivní přístupy ve výuce a aktivizující výukové metody. V předmětu Didaktika sociální interakce v intenzivní péči je studentům k dispozici i e-learning, který byl vytvořen ve spolupráci s odborníky zabývajícími se osobami se specifickými potřebami. Vytvořený studijní materiál podporuje teoretické znalosti studentů, vhodně doplňuje potřebné praktické schopnosti studentů a zkvalitňuje připravenost studentů pro klinickou praxi. Významnou součástí e-learningu je vytvoření videí s pojmy a frázemi v českém znakovém jazyce, které souvisí s ošetrovatelskou péčí a zdravotnictvím.

Klíčová slova

audiovizuální záznam, český znakový jazyk, e-learning, komunikace s neslyšícím, soft skills, sociální interakce

Úvod

Studijní program Intenzivní péče je na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity (LF MU) akreditován od roku 2011. Cílem specializačního vzdělávání je získání specializované způsobilosti – Sestra pro intenzivní péči. Absolventi jsou připraveni v intenzivní péči provádět, zajišťovat a koordinovat základní, specializovanou a vysoce specializovanou ošetrovatelskou péči. Nezbytnou součástí vzdělávání je zkvalitňování komunikačních dovedností. Koncepce vzdělávacího programu včetně učebního plánu je uvedena ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví České republiky částka 5/2020 (Vzdělávací program specializačního vzdělávání v oboru Všeobecná sestra – Intenzivní péče). Učební plán specializačního vzdělávání je rozdělen na učební osnovy základního modulu a učební osnovy odborných modulů. Do kurikula vzdělávání je v prvním ročníku zařazen předmět Didaktika sociální interakce v intenzivní péči. Cílem předmětu je posílit soft skills dovednosti studentů. Předmět je veden formou samostatných přednášek a cvičení. Témata jsou seřazena tak, aby reflektovala vytyčené kognitivní, psychomotorické a afektivní cíle. Důraz je kladen na osvojení si dovedností nezbytných pro komunikaci a sociální interakci zdravotníků v intenzivní péči.

Tak, jak se mění prostředí výuky a učení, mění se i způsob, jakým učíme¹. Zahrnutí e-learningu do osnov vzdělávání umožňuje nové možnosti interaktivního předávání znalostí a dovedností mezi vyučujícím a studenty i mezi studenty navzájem, interakce se neomezuje pouze na osobní rozhovory, ale mohou zahrnovat text, zvuk, obrázky nebo videa, čímž se výuka obohatí². „E-learning, který se používá efektivně, je mnohem více než pouhé použití online úložiště dokumentů, může to být poutavé, online a interaktivní výukové prostředí.“³(p. 1) Termín e-learning (volně přeloženo jako „elektronické učení“) se v podmínkách České republiky používá v anglické podobě. „Jde o takový typ učení, při němž získávání a používání znalostí je distribuováno a usnadňováno elektronickými zařízeními. Může zahrnovat ucelené učební kurzy nebo menší stovebnicové učební moduly anebo jen malá učební témata...“⁴(p.66) Blended learning zahrnuje kombinaci online učení a tradiční výuky, kdy „mnohé tradiční komponenty vzdělávání jsou využitelné i v éře nejmodernějších technologií.“⁴(p. 51)

Metody

Příprava nových online výukových nástrojů a využívání e-learningu zaměřujícího se na zkvalitňování komunikačních dovedností studentů. Online materiály zahrnovaly zpracovaná videa nejpoužívanějších pojmů souvisejících s poskytováním základní ošetrovatelské péče v českém znakovém jazyce. Inovativní přístupy ve výuce zvyšují didaktický potenciál. Představení využití variability interaktivních výukových metod s posilováním praktických dovedností a nácviku komunikačních technik s ohledem na specifika sociální interakce v intenzivní péči pozitivně ovlivňují připravenost studentů na klinickou praxi.

Výsledky

Studentům je k dispozici e-learning (interaktivní osnova), který vznikl v roce 2020 v rámci projektu Podpora soft skills studentů vybraných nelékařských zdravotnických profesí (Fond rozvoje Masarykovy univerzity, MUNI/FR/1131/2019). Zpracováno bylo dvanáct oblastí zaměřených na komunikaci ve zdravotnictví, a to na základě multidisciplinární spolupráce se střediskem Teiresiás Masarykovy univerzity (Středisko pro pomoc studentů se specifickými nároky), klinickým logopedem, psychologem, speciálním pedagogem a pedagogem pro neslyšící. Struktura textu zpracovaných kapitol v e-learningu popisuje cíl a výstupy z učení, základní charakteristiku a specifika problematiky, strategie komunikace, doporučení pro praxi, dotazy k zamyšlení a sadu otázek k otestování vědomostí. Podporováno je tak řešení problémových situací a aktivní přístup studentů k řešení neobvyklé situace.

Popis kapitol e-learningu:

Cílem první kapitoly Komunikace ve zdravotnictví (autor Radka Wilhelmová) je vysvětlit pojem komunikace, rozlišit verbální a neverbální komunikaci, uvést faktory ovlivňující komunikaci a popsat bariéry v komunikačním procesu.

Ve druhé kapitole Komunikace se zrakově postiženým pacientem (autor Petr Červenka) si studenti osvojí základní pravidla komunikace se zrakově postiženými osobami, především s nevidomými. Definovány jsou specifika hlavních skupin slabozrakých a nevidomých (viz Obrázek 1 Výpadek zorného pole – ukázka), uvedeny jsou doporučení pro praxi v rámci sociální interakce zdravotníka s nevidomým pacientem, případně jeho doprovodem. Část textu se zaměřuje na usnadnění pobytu hospitalizovaného pacienta ve zdravotnickém zařízení, kdy je

Nepravdělný výpadek zorného pole – důsledkem je zcela individuální způsob zpracování vizuální informace.

- směřování pohledu a natáčení hlavy – při přímém kontaktu (stejně tak, jako u předchozí skupiny) může postižený zaujmout nezvyklé směřování pohledu při rozhovoru nebo natáčení hlavy při čtení. Jde pouze o nejpohodlnější polohu pro pozorování, aby paprsky sledovaného předmětu dopadaly na zachovanou část sítnice.

Obrázek 1 – Výpadek zorného pole – ukázka

potřeba myslet na popis veškerých interakcí a ošetřovatelských intervencí u pacienta nebo potřebné administrativní úkony. Návčiv specifik komunikace s nevidomým pacientem zlepšuje používání specifických pomůcek (viz Obrázek 2 Pomůcky pro nevidomé a návčiv použití – ukázka a Obrázek 3 Simulační brýle pro přiblížení očních vad a dřevěná abeceda Brail). Při praktickém návčivu mají studenti možnost vyzkoušet si, jak se cítí pacienti s poruchou zraku, zkouší si orientaci v prostoru v pozici nevidomého i jeho doprovodu.

Obrázek 2 – Pomůcky pro nevidomé a návčiv použití – ukázka

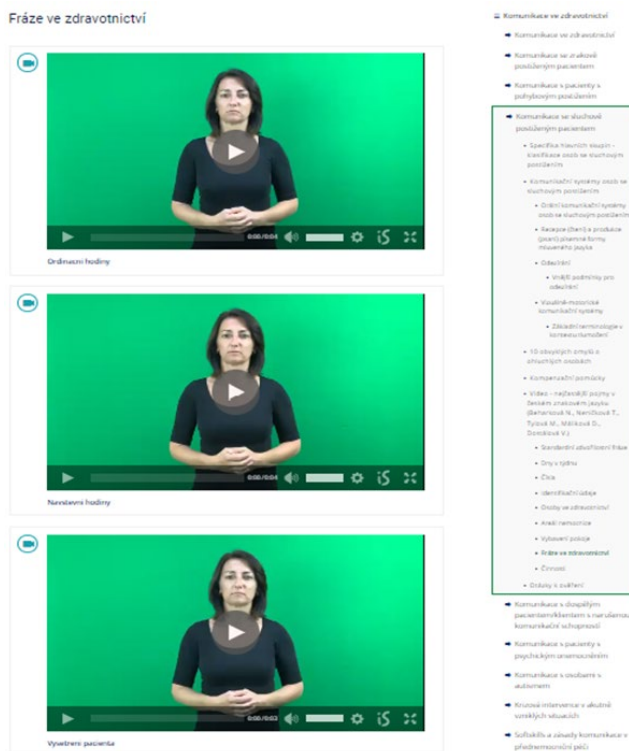

Obrázek 3 – Simulační brýle pro přiblížení očních vad a dřevěná abeceda Brail

Cílem třetí kapitoly Komunikace s pacienty s pohybovým postižením (autor Miroslav Zítka) je opět osvojení si základních pravidel správné komunikace a přístupu k pacientům s pohybovým postižením. Zdravotník má být schopen zhodnotit míru pomoci u pacienta. Pro úspěšné poskytování ošetřovatelské péče je nezbytné znát, jak handicap ovlivňuje život pacienta a s jakým omezením se potýká. Všechno závisí od druhu, příčiny a míry postižení, včetně doby vzniku. Studenti si osvojují zásady nabízení a poskytování pomoci. Významnou součástí kapitoly je i komunikace s pacientem v případě nepříznivé zdravotní prognózy.

V kapitole Komunikace se sluchově postiženým pacientem (autor Veronika Dostálová a Tereza Neničková) je popsáno sluchové postižení a klasifikace sluchových vad. Podstatná část textu čtvrté kapitoly je zaměřena na komunikační systémy osob se sluchovým postižením. V českém znakovém jazyce jsou zpracovány videa (autor Natália Beharková, Tereza Neničková, Mirka Tylová, Dagmar Máliková a Veronika Dostálová) s využitím nejčastějších pojmů při poskytování ošetřovatelské péče (např. pokyny k ošetřovatelské intervenci, zdravotnický personál, pomůcky, prostředí a další) a běžně používaných slov (např. dny v týdnu, zdvořilostní fráze a jiné). Zpracováno bylo devět tematických zaměření. Vytvořeno bylo celkem 145

videozáznamů (Obrázek 4 Ukázka videozáznamu). Vlastnímu natáčení předcházela důsledná příprava, vytipování důležitých a nejčastěji používaných frází v souvislosti se zdravotnictvím a ošetřovatelskou péčí, ověření pojmů a frází používaných v českém jazyce, v odborné terminologii a českém znakovém jazyce, následovala příprava prostředí pro natáčení (stěna pozadí, osvětlení, technika pro audiovizuální záznam). Studenti prostřednictvím vytvořených videí získají vhled do komunikace se sluchově postiženým pacientem, naučí se technice odezírání a osvojí si některé pojmy a fráze v českém znakovém jazyce.

Obrázek 4 – Ukázka videozáznamu

V kapitole Komunikace s dospělým pacientem s narušenou komunikační schopností (pátá kapitola, autor Veronika Dostálová) je vysvětlen pojem narušená komunikační schopnost (NKS), uvedeny jsou kritéria třídění NKS a zásady komunikace v klinické praxi. Zdravotník má být schopen identifikovat specifické potřeby osob s NKS a respektovat specifika komunikace u těchto osob. Zpracována je problematika afázie, dysartrie, anartrie, včetně poruchy plynulosti řeči např. Balbuties a Tumultus sermonis, pozornost je zaměřena i na komunikaci s pacientem s diagnózou dysfágie, demence, schizofrenie, deprese nebo elektivního mutismu.

Cílem šesté kapitoly Komunikace s pacienty s psychickým onemocněním (autor Iva Oulehlová) je poskytnout studentům základní informace o specifických komunikace s pacienty s psychickými obtížemi. Základní zásadou je respekt k lidské důstojnosti, snaha o podporu autonomie pacienta, trpělivý a empatický přístup zdravotníka. V textu jsou popsány doporučení pro praxi v případě pacienta – úzkostný, depresivní, psychotický nebo agresivní.

Kapitola Komunikace s osobami s autismem (sedmá kapitola, autor Iva Oulehlová) popisuje základní projevy autismu, vysvětluje strategii komunikace zdravotníka k osobám s poruchou autistického spektra. Pozornost je věnována možným projevům (např. problematické slovní vyjádření pocitů a potřeb, vymezení osobního prostoru, prožívání bolesti nebo citlivost na informační zahlcení a smyslové přetížení) a doporučeným postupům v přístupu zdravotníka.

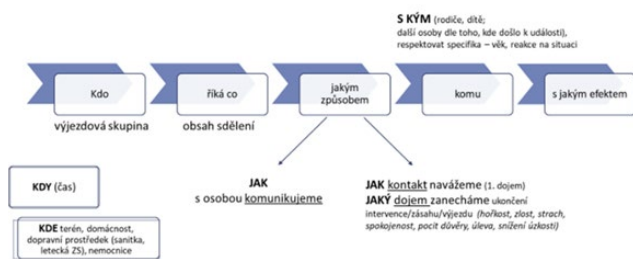

V osmé kapitole je pozornost věnována problematice krizové intervence v akutně vzniklých situacích (autor Tereza Rossmannová). Popsané jsou příčiny vzniku krize, vysvětlené jsou principy krizové intervence, charakterizována je První psychologická pomoc. Studenti si osvojí uplatňování zásad práce s člověkem v krizi.

Softskills a zásady komunikace v přednemocniční péči (kapitola devět, autor Michal Pospíšil) popisuje komunikační strategii LADDER a kognitivní pomůcky v praxi, prostřednictvím kterých mohou zdravotníci ve vypjatých, krizových situacích posoudit a předávat důležité informace a realizovat potřebné intervence.

Součástí e-learningu je zpracovaná problematika sociální interakce a komunikace zdravotníka s pacientem z hlediska věku u vybraných skupin – dětský pacient (kapitola deset, autor Natália Beharková) a senior (kapitola jedenáct, autor Natália Beharková). Cílem obou kapitol je popsat specifika komunikace s dítětem, zákonným zástupcem nebo seniorem, uvedeny jsou faktory a možné bariéry, které významným způsobem ovlivňují komunikaci (viz Obrázek 5 Části komunikačního procesu v přednemocniční péči – faktor prostředí, věk).

Části komunikačního procesu v PNP výjezd

Obrázek 5 – Části komunikačního procesu v přednemocniční péči – faktor prostředí, věk

Cílem dvanácté kapitoly Umírání a smrt (autor Natália Beharková) je zamyslet se nad tématem smrti, uvést faktory ovlivňující komunikaci zdravotníka s umírajícím pacientem a jeho příbuznými. Zdravotník má být profesionál, který se nebojí mluvit o smrti, orientuje se v problematice doprovázení, je schopen poskytnout kvalitní, šetrnou a laskavou péči, respektuje důstojnost a úctu do posledních chvil umírajícího a umí poskytnout pomoc pozůstalým. Ve výuce se používají mimo jiné i knihy a hra Řekni mi (viz Obrázek 6 Knihy s problematikou umírání a smrti – ukázka, Obrázek 7 Hra Řekni mi, Centrum paliativní péče – ukázka).

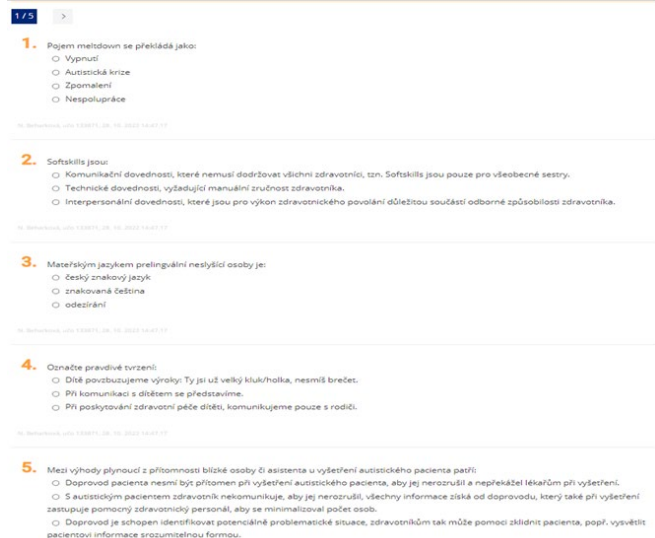

Obrázek 6 – Knihy s problematikou umírání a smrti – ukázka

Obrázek 7 – Hra Řekni mi (Centrum paliativní péče) – ukázka

Závěrečné hodnocení je v e-learningu realizováno formou odpovědníku (viz Obrázek 8 Odpovědník – ukázka), každý student odpovídá na 25 otázek. Možnosti odpovědí jsou zpracovány variantou jednoho správného tvrzení/odpovědi – single best answer nebo možnost více správných odpovědí (multiple choice question). U nesprávných odpovědí je uvedena i konstruktivní zpětná vazba a zdůvodnění. Všechny položky odpovědníku jsou formulovány jako uzavřené.

Obrázek 8 – Odpovědník – ukázka

Předmět Didaktika sociální interakce v intenzivní péči je vyučován vždy v podzimním semestru příslušného akademického roku v prezenční i kombinované formě studia. Inovativní přístup k výuce včetně používání vytvořeného e-learningu byl realizován od podzimního semestru 2020. Od té doby mělo možnost využít e-learning v uvedeném předmětu 172 studentů. Zpracovaný e-learning je také aktuálně dostupný v dalších pěti předmětech (které souvisí se sociální interakcí a edukací) vyučovaných v bakalářském prezenčním studiu u nelékařských studijních programů na LF MU. Studentům je na základě hodnocení z Odpovědníku poskytnuta self-evaluace. Od kolegů, kde je v jejich předmětu přístupná interaktivní osnova Komunikace ve zdravotnictví (e-learning) registrujeme pozitivní zpětnou vazbu, deklarováno je i zlepšení softskills dovedností studentů v klinické praxi.

Semináře uvedeného předmětu jsou vedeny formou praktických cvičení s diskusí a evaluací. Studenti provádí nácvik efektivních komunikačních technik, interpretují vhodné a ne-

vhodné postoje zdravotníka, v modelových situacích je využívána technika hraní rolí s vlastním prožitkem studenta v pozici pacienta, rodiny, zdravotníka, spolu pacienta. Studenti si zkusí alternativní způsoby komunikace u pacienta s narušenou komunikační schopností nebo základní principy krizové intervence. Důležitou součástí komunikačních dovedností je zvládnutí problematiky umírání a smrti, včetně komunikace s pozůstalými. Využívány jsou aktivizační výukové metody doplněné o specifické pomůcky v souvislosti s probíraným tématem, jako je například poskytování péče a komunikace se zrakově postiženým pacientem nebo použití simulačního modelu stáří (viz Obrázek 9 Simulační model stáří).

Obrázek 9 – Simulační model stáří

Závěr

Zavedené metody interaktivního přístupu ve výuce, nácvič modelových situací s využitím e-learningové opory studijních materiálů založený nejen na teoretických poznacích, ale především praktické zkušenosti autorů e-learningu v péči o osoby se znevýhodněním zvyšují soft skills studentů a přispívají k jejich lepší přípravě do klinické praxe. V neposlední řadě přispívají také k uvědomění si vlastních hodnot a způsobů chování v rámci sociální interakce jak v profesním, tak v osobním životě. Efektivita uplatňovaných interaktivních přístupů s blended learningem je ověřována v rámci modelových situací v kontaktní výuce.

Potvrzení

E-learning vznikl z projektu MUNI/FR/1131/2019 Podpora soft skills studentů vybraných nelékařských zdravotnických profesí, Fond rozvoje Masarykovy univerzity, období řešení 1. 1. 2020-31. 12. 2020, řešitel Natália Beharková. Děkuji všem autorům, kteří na projektu a zpracování e-learningu spolupracovali.

DIDACTICS OF SOCIAL INTERACTION IN INTENSIVE CARE

Abstract

The paper presents a specific concept of teaching in the Intensive Care programme using interactive approaches and online tools. For courses aimed at acquiring practical skills and strengthening students' soft skills, it is important to use interactive approaches in teaching and activating teaching methods. In the course Didactics of Social Interaction in Intensive Care, e-learning is also available to students, which has been developed in collaboration with professionals working with people with specific needs. The created study material supports students' theoretical knowledge, appropriately complements the necessary practical skills of students and improves students' readiness for clinical practice. An important part of the e-learning is the creation of videos with concepts and phrases in Czech sign language related to nursing care and healthcare.

Keywords

audiovisual recording, Czech sign language, e-learning, communication with the deaf, soft skills, social interaction

Literatura

- [1.] Secker J, Morrison C. *Copyright and E-Learning: A Guide for Practitioners*. Facet; 2016. doi:10.29085/9781783301492
- [2.] Delungahawatta T, Dunne SS, Hyde S, et al. *Advances in e-learning in undergraduate clinical medicine: a systematic review*. BMC medical education. 2022;22(1):711. doi:10.1186/s12909-022-03773-1
- [3.] Průcha, J, Walterová, E, Mareš, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6
- [4.] Zounek J, Juhaňák L, Staudková H, Poláček J. *E-learning: Učení (se) s digitálními technologiemi*, Vyd. 2, aktualizované. Praha: Wolters Kluwer, 2021 ČR. ISBN 978-80-7676-175-9

Kontakt

PhDr. Natália Beharková, Ph.D.

Ústav zdravotnických věd

Lékařská fakulta Masarykovy univerzity

Kamenice 126/3 Brno 625 00

nbehar@med.muni.cz